

Beretning om befrielse af 20 politiske
fanger fra statsfængslet i Nyborg
under anden verdenskrig.

af
V. Birkeholm

Jens Tågegård
29/1-90

Statsfængslet i Nyborg har i sin 70-årige historie været vidne til mange små og store begivenheder. Men den mest dramatiske begivenhed har utvivlsomt været den veltilrettelagte aktion, der i foråret 1945 bragte 20 af fængslets politiske fanger i sikkerhed for den tyske besættelsesmagt.

Jeg er meget glad for, at en af "nøglepersonerne" i denne aktion, forhenværende arrestforvarer Verner Birkeholm, har nedfældet sine erindringer om denne begivenhed.

Den spændende beretning illustrerer for eftertiden de særlige vilkår, som besættelsestiden bød og samtidig den offervilje og det mod, som for nogle var en selvfølgelig konsekvens.

Birkeholm skal have tak for sit væsentlige bidrag til Nyborg statsfængsels historie.

STATSFÆNGSLET I NYBORG, marts 1985.

K. Tågegård

Beretning om befrielse af 20 politiske fanger fra statsfængslet i
Nyborg under anden verdenskrig.

(Frederiksberg slot - interneringen i Sandholmløjren og statsfængslet
i Nyborg m.m.)

I november 1942, efter at al dansk militær var flyttet fra Jylland til Fyn og Sjælland, blev jeg optaget som elev på officersskolens officiantklasse på Frederiksberg Slot.

Forinden havde jeg gennemgået korporalskolen i Haderslev ($\frac{1}{2}$ år), sergentskolen i Kolding ($\frac{1}{2}$ år) og oversergentskolen i Sønderborg (1 år), altsammen i tidsrummet fra 15/10 1938 til 1/11 1942. Officiantklassen var beregnet til at skulle vare 1 år og det var i modsætning til de øvrige militære skoler jeg havde gennemgået, kun teoretiske fag på planen.

Officiant svarer til (det senere) fenrik og var ligestillet med en officersgrad. De følgende grader indenfor officiantgruppen var overofficiant, stabsofficiant og korpsofficiant.

Vi var 24 elever i klassen, der var fælles for alle værn. Nogle af os var indkassereret på slottet og resten boede ude i byen hos private. Foruden officiantklassen var der 4 officersklasser - 2 yngste og 2 ældste - på slottet.

I tiden efter 9/4 1940 var der enkelte af mine kammerater (bekendte), der gik med tyskerne, og nogle af dem var bl.a. med på Østfronten. Nogle gik vel med fordi de i det tyske militær så udfordringer, som de savnede i det danske forsvar. Vel ikke så underligt når man ser på episoderne omkring den 9/4 1940.

Nogle gik vel med tyskerne, fordi de var grebet af det der skete i Tyskland - militært og politisk.

Det skal også nævnes, at det ikke var så let at være i en dansk militæruniform efter den 9/4 1940.

Andre gik med tyskerne, fordi de under deres tjeneste i Sønderjylland havde fundet en kæreste - kone - fra det tyske mindretal i Sønderjylland.

På officersskolen var man aldrig i tvivl om, hvor de enkelte elever stod. Alle var klar over, at fjenden befandt sig mod syd.

Nogle af eleverne kendte jeg fra geleddtjenesten og det var derfor helt naturligt, at jeg gik ind i modstandsbevægelsen sammen med nogle af dem. De to jeg arbejdede mest sammen med var løjtnant Larsen fra artilleriet og kornet Østergaard, som jeg kendte fra regimentet i Fredericia. De omkom (drukned), så vidt jeg ved, på vej til Sverige. Jeg forrettede kurertjeneste i København, bl.a. med udbringning af illegale blade.

Jeg tror ikke, at der var nogen på skolen, der var i tvivl om hvem det var, der lagde modstandsblade i deres skolepult.

Den 29/8 1943.

I dagene op til den 29/8 blev der afholdt militært landsidrætsstævne i København. Stævnet var kun for befalingsmænd.

Jeg deltog i 100 m. løb og højdespring uden dog at gøre mig særlig bemærket. Jeg klarede 1,70 m. i højdespring.

I feltkonkurrencen, som bestod af terrænløb (800 m.), håndgranatkast og skydning med gevær, klarede jeg en 3. præmie ud af 61 deltagere. Konkurrencen blev afviklet den 28/8.

Stemningen var meget trykket på slottet, da jeg sidst på eftermiddagen kom hjem fra skydeterrænet på Amager.

I løbet af aftenen måtte vi aflevere vore pistoler (det eneste våben vi havde på skolen) og fik samtidig at vide, at vi under alle kommende forhold skulle forholde os rolige, - altså ingen modstand. Det ville nok også have været omsonst, for ikke at sige tåbeligt, at forsøge noget i den retning.

I løbet af natten var der nogle elever der stak af fra slottet. Ved hjælp af sammenbundne lagner firedede de sig ned fra 2.sal og forsvandt gennem Frederiksberg Have ud i byen. Jeg har forøvrigt ikke set nogen af dem siden.

Vi fik ikke ret megen søvn natten mellem den 28. og 29/8. Der var en underlig ubeskrivelig stemning.

Ved 4 tiden om morgenen udløstes spændingen - tildels. 3 store tyske kampvogne kørte gennem hovedporten til slottet (ud mod Søndermarken), uden at ringe på, endsige åbne porten først, og et kompagni tyske soldater stormede ind på slottet. Det skete på sædvanlig tysk maner med megen larm - støvletramp og kommandoråb, hvilket formentlig dækkede over usikkerhed blandt de menige soldater. Alle rum og personer blev grundigt undersøgt, herunder blev nogle døre og skabe smadret. De havde ikke tid til at vente til dørene blev åbnet; men det dækkede vel også over usikkerhed, som iøvrigt prægede alle tyskernes handlinger på denne tid.

Alle eleverne fra officiantklassen - de tilbageværende vel en 13 - 14 stykker - blev samlet på egen afdeling og en enkelt tysk soldat blev sat til at passe på os. Tilsyneladende var han mere bange for os, end vi var for ham.

Op ad formiddagen faldt der lidt ro over tingene - på overfladen - , og vi kunne forsøge at danne os et overblik over situationen.

Nogle af de tyske soldater benyttede vores vaskerum og toiletter, og vi opdagede, at der forsvandt ting og sager fra vore toiletskabe. En af mine kammerater satte derfor et skilt op på toilet døren med: "Zutrit verboten".

Skiltet blev respekteret af tyskerne.

Det kunne måske med held have været anvendt, den 9/4 1940.

Der herskede stadig en underlig stemning iblandt os. Det hele var så uvirkeligt, det var jo meget usikkert, hvad det næste ville blive. Vi fik ingen oplysninger fra vore foresatte, og følte os i høj grad svigtet.

Midt i det alvorlige opstod der også komiske situationer.

Tyskerne havde i løbet af natten og morgenen arresteret flere militærpersoner ude i byen og mange af dem blev anbragt på Frederiksberg Slot. Blandt disse var en pensioneret kaptajn på 80 år. Det viste sig, at nok var han kaptajn; men det var i handelsflåden. Hen på formiddagen blev han løsladt.

Den danske kostforplejning på slottet blev lukket straks om morgenen, og vi fik tysk forplejning.

I radioen hørte vi, at der blev sendt pakker ind til os med madvarer, chokolade og tobaksvarer; men det varede nu flere dage inden vi fik noget af det.

Om morgenen fik vi udleveret margarine, leverpostej og ost, hver del på størrelse med en tændstikæske, dertil rugbrød og noget man kaldte te.

Til frokost fik vi udleveret rugbrød og te, og da vi forhørte os om, vi ikke skulle have pålæg var svaret: "Det fik I jo i morges".

Til middag fik vi en slags suppe, - noget vand med grønt i.

Efter frokost fik vi besked på at pakke vore effekter sammen. Vi skulle flyttes til et andet sted; men hvor vi skulle hen, fik vi intet at vide om.

Vi blev stuvet sammen i nogle lastbiler med presenninger over og kørt ud til Gothersgades kaserne. Det var en ubehagelig fornemmelse at blive transporteret i sådan en kreaturvogn, uden at kende bestemmelsesstedet. Under køreturen havde vi lejlighed til at kigge ud gennem huller i presenningen, og vi så københavnerne gå strøgtur, tilsyneladende som om intet var hændt.

På kasernen i Gothersgade blev vi anbragt i nogle belægningsstuer, uden møblement og med en tysk soldat udenfor døren.

Det hele var så uvirkeligt, man følte sig nærmest som tilskuer til det der skete.

En af mine gamle kammerater, som jeg tidligere havde gjort tjeneste sammen med på skydeterrænet i Hevring, oversergent Norvin fra Aalborg, var blevet skudt her på kasernen under en batalje med tyskerne om morgenen. Han havde været vagtkommandør på kasernen og ville ikke overgive sig frivillig.

Det var en ubehagelig oplevelse, at være på det sted, hvor han var skudt ganske få timer forinden.

Senere på dagen blev vi transporteret tilbage til Frederiksberg Slot. Vi kom dog ikke tilbage til vores egen afdeling på slottet; men blev sammen med mange andre "indkvarteret" i gymnastiksalen. Der blev efterhånden anbragt ca. 400 personer i gymnastiksalen, hvor hver person fik udleveret noget halm og eet tæppe.

Næste dag - mandag - begyndte man at transportere alle militærpersoner (+ officerer) fra københavnsområdet til Sandholmløjren i Nordsjælland. Officererne blev anbragt et andet sted på Sjælland.

Indkvarteringsforholdene var for os - ca. 700 - i begyndelsen usle; men blev - takket være vores eget initiativ - bedret betydelig efter få dages forløb.

En af de første dage vi var i lejren fik vi serveret noget fordærvet kød, hvilket bevirkede en voldsom søgning til toiletterne om natten. På den stue hvor jeg var indkvarteret, var vi omkring 40 personer, og der var kun plads til 12 under normale forhold.

I hele afdelingen var der ca. 100, og vi havde kun adgang til eet toilet. De unge (meget unge) tyske soldater, der havde bevogtningen af os, turde ikke lade os komme og benytte toiletterne udenfor, og vi måtte derfor stå i kø ved det ene toilet. Det varede ikke længe inden dette toilet var tilstoppet, og man benyttede så en rende i gulvet i den ene side af gangen.

Personlig var jeg heldig, min mave reagerer meget hurtigt, når der kommer noget den ikke kan lide, det gjorde den også i dette tilfælde, jeg var derfor ovre det værste, da det store tryk satte ind.

Nogle af mine kammerater var så medtagne om morgenen, at de måtte indlægges på et hospital i nærheden.

Efter denne episode blev der etableret dansk kostforplejning. Vi havde lov til at være overalt indenfor lejrens afspærringer, hvilket gav os mulighed for at arrangere turneringer i håndbold, fodbold og atletik. Der var mange dygtige sportsfolk imellem, som kunne tage sig af disse arrangementer, bl.a. havde vi storløberen Niels Holst Sørensen (nu general -1981), og han var naturligvis med til at præge sportslivet i lejren.

Hvor mange spil kort der blev slidt op i lejren, er der nok ingen tal på; men det var mange.

Efterhånden havde vi kun noget med tyskerne at gøre morgen og aften, når de foretog optælling af os.

Optællingen foregik på den måde, at vi stillede op i lejrgaden ind-delt i kompagnier, og den tyske lejrkommandant (i det civile præst) kom så med hele sin stab og foretog mønstring.

Om tyskerne er dårlige til tal ved jeg ikke; men det kneb meget for for dem at få tallet til at passe, hvilket bevirkede at vi ofte måtte opholde os på standpladsen i lang tid hver gang der var optælling. Denne misere blev klaret ved at en tysktalende blev placeret på venstre fløj af kompagniet.

Når den tysker, der foretog optællingen kom ned til venstre fløj, fik han det rigtige tal af vores mand, og det stemte mærkværdigvis altid med det tal lejrkommandanten havde fået på styrkelisten.

Den tyske kommandant var ikke uden lune. Vores post blev censureret (der var ingen der vidste hvorfor) og vi måtte kun modtage et kort pr.dag og ingen breve. Hvis der var flere kort til en mand, blev de henlagt til næste dag. En fra vores afdeling fik en dag et foldekort, der var vel ca. 20 enkelte kort, som af kommandanten blev udleveret med eet kort om dagen, med bemærkningen om, at fortsættelsen følger i morgen.

Hjemsendelsen fra Sandholmløjren begyndte den 13/10 og den 15/10 blev det min tur.

Alle der havde brug for det blev ved løsladelsen ekviperet med økonomisk hjælp fra Røde Kors.

Det har undret mig meget, at tyskerne bare lod os gå. De måtte da regne med, at et stort antal af os ville gå ind i modstandsbevægelsen, som jo ikke var ukendt for dem.

Jeg rejste hjem og tog ophold hos min søster og svoger i Blegind ved Hørning, - mit andet hjem. Min svoger var uddeler i brugsforeningen. På det tidspunkt da jeg kom hjem, var han syg og sengeliggende, og da de ingen hjælp havde i butikken, måtte min søster klare arbejdet selv. Det var derfor ligetil, at jeg blev ekspedient i brugsen, måske ikke 100 % effektiv; men alligevel. Det hjalp noget, at min svoger kunne dirigere mig inde fra sengen, som om dagen var anbragt inde på kontoret.

I december 1943 fik jeg en skrivelse fra krigsministeriet, (efter hjemsendelsen - løsladelsen - var jeg blevet udnævnt til officiant og dermed fastansat) der beordrede mig til at tage et job indenfor staten. Med skrivelsen fulgte tilbud om jobs, bl.a. ved statsbanerne og statsfængslerne

På Nyborg statsfængsel skulle der oprettes et vagtkorps til såvel en indre som en ydre bevogtning - sikring - af fængslet, og til dette job søgte man en leder. Jeg søgte jobbet gennem krigsministeriet; men jeg hørte ikke mere til sagen. Det viste sig, at skrivelsen var bortkommet i ministeriet, hvor man kunne se, at den var modtaget.

I slutningen af januar 1944 fik jeg en telefonopringning fra krigsministeriet, og det blev nu ordnet sådan, at jeg selv skulle sætte mig i forbindelse med fængselsinspektøren i Nyborg.

Efter aftale med fængselsinspektør Sv. Å. Kjær rejste jeg til Nyborg allerede dagen efter, og under et møde med inspektøren oplyste han mig om, at han havde udtaget en af fængselsfunktionærerne til jobbet som vagtchef; men han tilbød mig, at jeg kunne begynde som fængselsbetjent med det samme; men med løn som officiant. To dage senere var jeg igen i Nyborg og jeg startede så min karriere indenfor fængselsvæsenet den 2/2 1944.

Efter at jeg nogle dage havde været på tjeneste sammen med en ældre kollega, begyndte jeg på egen hånd. I den korte tid jeg havde som fængselsbetjent, var jeg noget af tiden udlånt til gymnastiklæreren, som naturligvis var meget interesseret i at have en befalingsmand som medhjælper.

Der var tvungen gymnastikundervisning for fangerne i Nyborg den gang, og der skulle vægtige grunde til for at blive fritaget.

Dagligdagen var helt igennem præget af undervisningen med en klar militærisk undertone.

Den tidligere inspektør på statsfængslet Kaj Jensen, der i 1943 var fratrukket stillingen i Nyborg for at overtage stillingen som chef på KF, var selv kaptajn fra infanteriet. Fængselsinspektør Kjær havde ingen fortid ved militæret; men han forsøgte at leve op til forgængerens principper.

Det skal bemærkes, at man stadig drev fængslet efter det amerikanske isolationssystem, efter et kæft-trit og retning system.

Fangerne måtte ikke tale sammen, hvis to fanger skulle passere hinanden på gangen, skulle den ene stille sig med front mod væggen, mens den anden passerede forbi.

Gårdturene foregik i marchkolonne. I midterfløjen, hvor der i 4 etager var plads til ca. 200 fanger, foregik gårdturen på følgende måde:

Betjentene åbnede celledørene, efter ordre fra inspektionsbetjenten i stuen, og fangerne tog derefter opstilling udenfor celledøren med træskoene under armen og med ansigtet mod muren.

Når alle fangerne var ude på gangen, beordrede betjenten på etagen dem ned ad trappen med 3 skridts afstand. Ude i gården stillede de op på vejen i 3 rækker og stadig med 3 skridts afstand. Det hele foregik i tavshed fra fangernes side.

Fangerne tog nu træskoene på og skoene under armen og marcherede så i en halv time under (militær) kommando.

Der var normalt 150 fanger ude på gårdtur ad gangen. Hvis de forsøgte at sætte sig i forbindelse med hinanden, blev der straks skredet ind, og den eller de der havde forset sig blev taget ud af geledet og fik så besked på at stå med ansigtet mod muren til hele kolonnen var passeret forbi, hvorefter de blev ført tilbage til cellen, og de fik ikke mere gårdtur den dag.

Jeg har tidligere nævnt, at fangerne ikke måtte tale sammen; men det skal da med, at det også var forbudt personalet at tale med fangerne. Betjentene måtte kun give ordrer og besvare forespørgsler. Jeg har mere end en gang overværet, at en betjent har fået en irettesættelse - henstilling - af "skipperen", inspektionsbetjent Thurø Jensen, fordi den pågældende betjent havde opholdt sig for længe ved en fanges åbne celledør.

Der var nok flere funktionærer, der var med til at præge fængslet i dagligdagen, og også med til at vise fængslets ansigt udadtil; efter dette mønster, men Thurø Jensen var nok en af de mest markante. Jeg tror forøvrigt ikke, at jeg kan betegne ham som en af mine venner. Han var heldigvis gået af, da jeg i 1954 kom til Nyborg statsfængsel som overvagtimester.

I efteråret 1945 havde jeg, som militærmand, et ærinde på statsfængslet og fik da inspektør Kjær's tilladelse til at vise min daværende chef kaptajn Lund fængslet.

Jeg tog et bundt nøgler, og vi gik overalt i fængslet; men det var lige stærkt nok for "Skipperen". Da han så mig i militæruniform og med fængslets nøgler, stirrede han først vantro på mig, hvorefter han demonstrativt vendte ryggen til os.

Når en betjent skulle føre fanger fra et sted til et andet indenfor fængslets område, foregik det altid med fangerne i gåsegang, når f.eks. fangerne skulle til lægen (sygeafdelingen lå i en bygning for sig selv, og fangerne skulle derfor ud af belægningsbygningen for at komme derover), gik de i gåsegang i den ene side af vejen - i rendestenen - med betjenten oppe på fortovet. Ingen skulle være i tvivl om hvem der havde kommandoen.

Fangerne afsonede efter et bestemt klassesystem, hvorefter de som afsoningen skred frem kunne opnå forskellige goder. Den gang var det goder, i dag er det rettigheder, som man ikke ville drømme om at tage fra de indsatte - ikke engang som disciplinærforanstaltning.

I den første tid af afsoningen fik fangerne intet udleveret udover nødvendige toiletsager. Efter en kortere eller længere periode, afhængig af hvor lang straffen var, kunne de få udleveret deres ur og få tilladelse til at købe skrå o.s.v.

Forbindelsen med omverdenen var også begrænset, såvel besøg som brevskrivning foregik efter samme mønster som ovenfor. (Jeg er ikke i besiddelse af reglerne for klassesystemet; men de må kunne fremskaffes i Nyborg).

Der herskede en meget streng disciplin i fængslerne, derfor blev overgangen til en noget mildere form efter krigen ikke så let for en stor del af personalet, den del som var vant til at gå efter reglementet. Der var bestemt ikke noget sundt klima i Nyborg statsfængsel dengang; men det er der vist heller ikke i dag (1981).

Det har altid været vanskeligt for fængselsvæsenet, at finde en passende bred landevej at køre på, man vil helst køre langt ude i vejsiderne; men det gælder måske også i andre dele af samfundet.

Disciplinen var strengere i Nyborg statsfængsel i 1944 end den var ved militæret sidst i trediverne.

Efter at jeg havde gjort tjeneste på statsfængslet i 5-6 uger, blev jeg en dag kaldt ind til inspektør Kjær, der meddelte mig, at stillingen som vagtchef nu var min, og at jeg kunne begynde med det samme. (Betjentforeningen var gået imod inspektørens udtagelse af en af de faste betjente).

Jeg startede med at udtage en styrke på 35-40 mand af den bestående betjentstyrke. Det var hovedsageligt tidligere soldater, som havde været med i kampene på "Nyborg Strand" og ved vandrehjemmet i Nyborg, den 29/8 1943. Der var bl.a. 4 tidligere sergenter, som jeg udtog til vagtkommandører - holdledere -. Den ene af dem er nuværende (1981) fængselsinspektør Erik Christensen, Horserød, der startede som alm. betjent og senere blev jurist.

Vagtstyrkens opgave bestod i at bevogte fængslet for indtrængende. Det kunne f.eks. være personer der ville befri de danske fanger, som var dømt og indsat af tyskerne.

At man senere satte mig til at bistå med at lukke dørene op for disse fanger er en helt anden historie.

Jeg er forøvrigt ikke klar over, hvilke love - tyske eller danske - de pågældende var dømt efter.

Som en anden og mere konkret opgave skulle vi sikre, at ingen af de hensiddende fanger fik lejlighed til at undvige. Den gang kunne en fange kun afsone, når han var tilstede i fængslet.

For at jeg kunne være til rådighed i så stor udstrækning som muligt, blev jeg indlogeret på et værelse oven over fængselsporten, og for at man kunne få fat i mig i påkommende tilfælde, blev der opsat ringetryk passende steder i fængslet og på ringmuren, såvel indenfor som udenfor. Alarmapparaterne blev anbragt på mit værelse og på vagtstyrkens opholdsrum. Jeg var forøvrigt den eneste frie person, der boede på fængslet.

Mit daglige arbejde bestod i at udfærdige tjenestelister for vagtstyrken og at kontrollere, at betjentene passede deres job, desuden havde jeg 4 timers tjeneste på overbetjentkontoret (nuværende vagtmesterkontor).

Det sidste var nok en torn i øjet på flere funktionærer og på betjentforeningens bestyrelse.

Mit arbejde på kontoret bestod i at føre tjenestelister over alle uniformerede på fængslet; men vi førte også navnene på mange funktionærer som gennem længere tid var udstationeret til andre tjenestesteder. Det foregik efter et meget forældet system, som ikke kunne ændres, fordi det havde bestået sin prøve gennem mange år, at man spildte en masse tid betød intet. Systemet blev først ændret i 1954, da jeg kom til Nyborg som overvagtimester.

Jeg blev tilkaldt (alarmeret) mange gange, oftest om natten, når en af vagterne af en eller anden grund havde trykket på alarmknappen. Flere i styrken var noget usikre og valgte at tilkalde hjælp, hvis de havde observeret noget usædvanligt, andre alarmerede måske af ked-somhed eller for at lave lidt skæg i gaden, måske også for at bevise nødvendigheden af deres tilstedeværelse.

I enkelte tilfælde blev der affyret skud af vagten, når de følte sig truet. Et par gange fordi, som de påstod, at der var åbnet ild mod dem. Vi fandt også enkelte fremmede patronhylstre i udkanten af fængslets område; men jeg har - havde - mistanke om, at det var vagterne, der havde skudt med "fremmede" pistoler. Der var ingen andre forklaringer på disse skyderier; men det var umuligt at bevise noget.

Jeg rykkede naturligvis ud, når alarmen lød, i flere tilfælde sammen med vicefængselsinspektør Carsten Rafael, Der boede lige ved fængslets hovedport; men vi fandt aldrig fremmede personer på fængslets område eller andet usædvanligt.

Udover disse småepisoder skete der intet før den 19/9 1944, da en del af landets politistyrke blev taget af tyskerne og senere da Rafael og jeg var med til at sætte noget i gang.

Den 19/9 1944.

Den 19/9 1944 da tyskerne satte ind overfor det danske politi, satte man også ind for fængselsvæsenet; men ikke for at arrestere personalet på fængslerne.

Hvorfor var det i grunden politiet det gik ud over?

Politiet var vel den gren af det danske samfundsmaskineri, der var mest loyal overfor ministrene og departementscheferne og derfor i nogen grad gik tyskernes ærinde.

Den dag gjorde jeg tjeneste på overbetjentkontoret på statsfængslet i Nyborg, sammen med overbetjent Andreas Larsen - der senere blev den første overvagtimester på statsfængslet på Kragsskovhede. Der var ingen af os der anede at noget var i gære; men midt på formiddagen, da vi på grund af høje kommandoråb og larm ude fra fængselsgården kiggede ud af vinduet, så vi gartnerværkmester Chr. Christensen og nogle fanger stå med hænderne i vejret, omgivet af tyske soldater med geværene klar til skud. Da vi derefter kiggede i gadespejlet, der var anbragt således, at man kunne se op langs hele fængselsbygningen, så vi en 40 mm. fodfolkskanon anbragt oppe ved hovedporten, så den kunne beskyde hele terrænet på denne side af bygningen.

Tilsvarende var der anbragt en kanon på den anden side af bygningen. Et øjeblik efter at vi havde set alt dette - det så temmeligt alvorligt ud - var kontoret fyldt med nervøse tyske soldater og samtidig ringede telefonen. Tyskerne forbød Larsen at tage telefonen; men han skubbede dem bare stilfærdigt til side og tog den, det var inspektør Kjær, der bad mig om at komme op på hans kontor med det samme. Da jeg var på vej ud af døren, hvor tyskerne forsøgte at spærre mig vejen, ringede telefonen igen, Det var Kjær der sagde: "Lad nu være med at lave numre, det er for farligt".

Hans gode og velmente råd kom for sent. Jeg havde allerede nogen tid forinden placeret nogle af statsfængslets våben (pistoler) udenfor fængslets område.

Vi blev alle - funktionærerne - undersøgt for våben og afvæbnet. Jeg havde en lille 4,35 pistol på mig (der fandtes ikke mange af denne type), og den tysker der afvæbnede mig puttede da også pistolen i egen lomme.

Jeg mødte op på inspektør Kjærs kontor, hvor der sad flere tyske officerer, bl.a. den hauptmann, der var chef for styrken.

Tyskerne var godt orienteret om forholdene på fængslet, de vidste at alle de - flere hundrede - jagtgeværer og rifler, der på et tidligere tidspunkt var afleveret til politiet efter tysk ordre, var anbragt på statsfængslet. Man kunne gætte på, at de havde gode forbindelser på fængslet.

Jeg fik af inspektør Kjær ordre til at vise en tysk løjtnant, hvor alle disse våben var anbragt, og tyskerne begyndte straks at bære dem ned i nogle lastbiler, som de havde med til formålet. Under dette arbejde var der en tysk befalingsmand, der forsøgte at få fængslets lagerforvalter og mig til at hjælpe til med at bære våben ned fra loftet, Da vi nægtede det trak tyskeren sin pistol; men inden der skete mere kom den tyske løjtnant os til hjælp.

Da alle våbnene var båret ned og læsset på lastbilerne gjorde tyskerne sig klar til at forlade fængslet, forinden havde vi dog fået tilladelse til at beholde et antal geværer og pistoler til bevæbning af vagtstyrken. Både inspektøren og viceinspektøren havde fået deres private pistoler tilbageleveret, og jeg henvendte mig derfor til den tyske chef, for at få min pistol. Jeg måtte så udpege den tysker, der havde den, og han måtte nødtvunget aflevere den til mig igen. Hele episoden med besættelsen af fængslet og læsningen af våbnene var overstået i løbet af få timer, og ingen af personalet led overlast.

I efteråret 1944 blev min kone, der var gravid, indlogeret hos jordemoderen i Vindinge, et par kilometer udenfor Nyborg.

Vi kunne jo ikke - som andre - lægge planer for fremtiden; men måtte tage en dag ad gangen. Da hun var ked af at bo hjemme hos sine forældre i Enslev ved Randers, valgte vi denne udvej for at vi kunne være i nærheden af hinanden. Jeg havde jo indvilliget i at bo på statsfængslet, og der måtte hun jo ikke bo.

Hun havde jo også nu lejlighed til at besøge vore venner fra militæret. Det var Åge Carlsen og Svend Holm, - de var blevet ansat som fængselsbetjente - samt Åges kone og lille dreng - Stinne og Villy - og Svends kone Fie.

Svend Holm blev torteret så slemt af tyskerne inde på husmandsskolen i Odense, at han senere døde på landshospitalet i Sønderborg, og Åge blev ved samme lejlighed interneret i Frøslev.

De var begge med i min modstandsgruppe. Åge Carlsen er nu (1981) vagtmester på statsfængslet på Kragsskovhede.

Svends kone fødte en søn 6 mdr. efter at Svend var dræbt.

Der gik ikke lang tid efter min ankomst til Nyborg inden jeg var i gang med modstandsarbejdet her. Jeg fik besked på at oprette en eller flere modstandsgrupper på fængslet; men jeg nøjedes med en, jeg turde ikke indvie flere i arbejdet, deril var risikoen for stor. Jeg havde dog flere funktionærer fra statsfængslet stående på "papiret", som evt. kunne gå ind i de bestående grupper i byen, men udviklingen forhindrede dette.

Den gruppe jeg oprettede, kom til at bestå af 8 mand, med mig selv som gruppeleder og som tidligere navnt med Åge og Svend, samt en politibetjent som medlemmer.

I gruppen forberedte vi os på, hvad vi evt. kunne bruges til i påkommende tilfælde, ingen kunne jo forudsige noget om udviklingen.

Vi prøvede at sætte os ind i, hvordan de engelske og amerikanske våben fungerede, med mig som instruktør. Jeg havde deltaget i et par natlige kurser, hvor en dansk faldskærmsmand havde undervist os i brugen af de forskellige våben. Vi savnede desværre muligheden for at prøveskyde dem.

I sommeren og efteråret 1944 deltog nogle af os fra gruppen i våbenmodtagelse (fly fra England) og nogle af os var så heldige, at vi kunne fortsætte med dette i vinteren 1944/45, desuden fordelte vi de modtagne våben ud til forskellige depoter. Ofte måtte vi flytte depoterne, når vi havde på fornemmelsen at tyskerne var på sporet af dem, det var aktuelt når tyskerne arresterede modstandsfolk.

et kneb noget med at få gruppen til at fungere. Tjenesten skulle jo passes og i et tilfælde måtte jeg helt give op overfor et af medlemmerne. På aften hvor vi havde fået meddelelse over radioen fra England, at vi kunne forventede en sending våben, kørte jeg ud til en fængselsbetjent, - tidligere versergent - for at få ham med til våbenmodtagelsen. Jeg havde talt med ham, og jeg ventede udenfor på at han skulle blive færdig til at tage med; men så opstod der familiemæssige vanskeligheder, hans kone forbød ham at tage med mig og i det hele taget at deltage i modstandsarbejdet. Jeg måtte køre med forrettet sag, og vi så ham ikke siden i gruppen.

Hvad jeg sagde om damen den gang, husker jeg ikke; men jeg forstår hende vel bedre i dag. Var det rigtigt, det vi gjorde?

Det officielle Danmark var tilsyneladende imod vores arbejde, så det er vel forståeligt, at det enkelte menneske kunne komme i tvivl og derfor vælge det sikreste og letteste - at være passiv. Det var jo ikke ufarligt. På den anden side burde der jo ikke være nogen tvivl hos en befalingsmand; --- men derfor kunne der jo godt være det hos hans kone og børn.

Under hele vores uddannelse ved militæret, var vi opdraget til at fjenden altid kom fra syd, - vi angreb altid fjenden mod syd - vi forsvarede os aldrig overfor ham, så det var helt naturligt for os, at gå ind i modstandsarbejdet. Det må dog indrømmes at nogle af mine kollegaer, som nævnt andetsteds, gik ned tyskerne.

En dag i efteråret 1944 - formentlig i november - blev jeg af overbetjent Ipsen - "General Ipsen" - bedt om at komme hjem til ham på Carlsmindevej den næste dag. Jeg fik ingen forklaring på, hvad det drejede sig om; men kun at det var noget tys-tys.

Jeg havde vel nok en fornemmelse af, at det var noget med modstandsarbejdet; men jeg anede ikke, at Ipsen havde noget med den sag at gøre.

Jeg mødte op på det aftalte tidspunkt og traf her nogle personer, som jeg kendte fra natlige møder, og nogle andre jeg aldrig havde set.

Blandt de fremmødte var også viceinspektør Rafael fra statsfængslet, og vi fik nu forklaringen på, hvorfor vi var samlet. Overassistent Thuesen - ansat ved Nyborg kommune og senere med i byledelsen - meddelte os, at frihedsrådet havde bestemt, at der skulle udarbejdes en plan så de 20 fanger, der afsonede fængselsstraffe på statsfængslet - dømt af tyskerne - kunne befries i påkommende tilfælde. Det vil sige, at planen skulle iværksættes hvis der var risiko for, at man ville sende dem til en koncentrationslejr i Tyskland.

Modstandsbevægelsen i Odense, som også var repræsenteret på mødet, havde udarbejdet en plan, som vi i hovedtrækkene gik ud på, at en styrke på 40-50 mand skulle storme fængslet og befri de nævnte fanger.

Planen var efter vores mening på forhånd dømt til at mislykkes.

Viceinspektør Rafael foreslog derfor, at han og jeg i fællesskab skulle lægge en plan for befrielsen af fangerne. Rafael pointerede klart, at han ikke ville være med, hvis ikke der forelå en klar ordre fra frihedsrådet om, at planen skulle realiseres.

Man var naturligvis tvungen til at acceptere dette forslag, og vi gik i den følgende tid i gang med at udarbejde de nærmere enkeltheder. Det var helt nødvendigt, at der ikke var for mange fra statsfængslet, der var med i planen.

Det var derfor kun Rafael og mig der kendte noget til planen.

Jeg kunne end ikke fortælle min egen gruppe, hvad der var forestående. Min kone fik heller ikke noget at vide før vi skulle starte og da fik hun kun at vide, at jeg skulle deltage i "noget".

Et par dage efter mødet hos Ipsen henvendte han sig til mig - på et afsides sted på statsfængslet - og fortalte mig, at planen var skrinlagt og at jeg bare skulle glemme det hele . Han havde fået beskeden af viceinspektøren - efter aftale med mig. Vi var simpelthen nødt til kun at være to om dette job. Det skyldtes ikke, at vi ikke stolede på Ipsen; men vi skulle jo ikke bruge ham.

Et par episoder med forbindelse til befrielsen af de 20 fanger.

En aften - så vidt jeg husker var det i december 1944 - blev jeg kaldt ind på kontoret til inspektør Kjær, da jeg kom på fængslet ved 22-23 tiden, efter et besøg hos min kone ude hos jordemoderen i Vindinge.

Tilstede på kontoret var også viceinspektør Rafael.

Inspektøren ville vide om jeg havde kendskab til at en forsorgsmand på fængslet - jeg husker ikke navnet - havde uddelt falske legitimationskort til de 20 fanger, som sad på tyskernes foranledning.

Forsorgsmanden var stukket af; men havde efterladt et brev ,hvoraf det fremgik, at det havde været hans hensigt at befri de nævnte fanger, men ikke noget om, hvordan det skulle ske.

Jeg kunne med god samvittighed sige, at jeg intet kendte til denne sag.

Det kneb lidt mere for mig, da Kjær spurgte mig, om jeg havde kendskab til andre planer vedrørende disse fangers befrielse. Jeg skelede til viceinspektøren - vi havde jo allerede en plan klar, og jeg anede jo ikke om Kjær på dette tidspunkt kendte noget til denne. Rafael havde jo noget af et stensigt og han stod desuden med siden til mig , så der var ingen hjælp at hente. Jeg var nødt til at svare, at jeg ikke havde hørt om andre planer.

Kjær så ud til at være tilfreds med mit svar.

Såvel Vridsløselille som Horsens statsfængsel havde også et antal fanger siddende, som tyskerne havde dømt.

Jeg er bekendt med, at der også skete noget vedrørende disse fangers befrielse; men ikke hvad der egentlig skete.

I Horsens befriede man - så vidt jeg ved - nogle fanger den 30/12 1944.

Jeg kender ikke til de nærmere omstændigheder; men det bevirkede, at vi den 31/12 1944 fik besøg af fængselsdirektør Tetens, der ønskede at sige et par ord til hele personalet.

Alle blev derfor samlet i gymnastiksalen, af hensyn til tjenesten skete det i tøhold.

Efter at direktøren fra talerstolen, (inspektøren og viceinspektøren stod ved siden af, medens alle vi andre sad ned) havde talt om den alvorlige situation, som vi befandt os i og tilsidst udtalte, at han stolede på personalet i Nyborg, rejste forbundsformanden, værkmester A.C. Pedersen sig og tog os i ed på, at vi ikke ville lave noget lignende i Nyborg, som det de havde lavet i Horsens.

Vi måtte alle op og stå for at bevidne vores loyalitet.

Jeg misundte viceinspektøren, han stod jo op i forvejen.

Jeg vidnede falsk; men jeg trøstede mig med, at jeg ikke var medlem af fængselsforbundet.

En af de første dage i februar 1945 kom der besked om at planen vedrørende befrielse af de 20 fanger skulle iværksættes, søndag den 11/2 1945.

Jeg havde stillet krav om, at min kone, som kunne føde når som helst, skulle transporteres væk fra området under betryggende forhold inden aktionen, hvilket man accepterede.

Der var bestilt en bil, og en sundhedsplejerske, som vi kunne stole på, som skulle ledsage min kone.

Tirsdag den 6/2 1945, fortalte jeg min kone, at hun skulle væk fra området, fordi jeg skulle deltage i en aktion, som gjorde det nødvendigt, at jeg bagefter måtte gå under jorden; men hun fik ikke noget at vide om, hvad der skulle ske .

Hun vidste godt, at jeg deltog i modstandsarbejdet , hvilket hun også fandt i orden .

Om fødslen startede på naturlig måde, eller det var mine oplysninger til min kone der hjalp den i gang, ved jeg ikke; men næste dags formiddag blev jeg ringet op af jordemoderen, der bad mig komme med det samme, da fødslen var i gang, den var forresten overstået da jeg nåede derud.

Vi havde fået en pige, og alt var forløbet godt.

Jeg måtte nu have planen ændret med hensyn til min kones flytning til Jylland. En Falck-ambulance blev rekvireret og en sygeplejerske skulle ledsage min kone, som efter aftale skulle tage ophold hos min søster og svoger i nærheden af Skanderborg.

Tidlig søndag morgen, den 11/2 1945 (4 dage efter fødslen) mødte jeg op hos jordemoderen i Vindinge, hvor min kone forinden havde bedt om at få sine sager pakket sammen, så hun kunne være klar når ambulancen kom.

Der blev stor opstandelse, da hun meddelte, at hun skulle rejse.

Ambulancen kom til den fastsatte tid, og jeg tog afsked med min kone og vores lille pige. Jeg husker endnu et sug i mellemgulvet, jeg anede jo intet om, hvornår vi skulle ses igen.

Jordemoderens mand så vi slet ikke noget til den morgenstund. Til daglig var han ret fremtrædende og kunne klare alt; men dette slog benene væk under ham, han var helt uforberedt, og måske havde han et ønske om, ikke at vide noget, så kunne man jo ikke hænge ham op senere, hvis han skulle blive afhørt.

Der var derimod ikke så meget at mærke på Marie - jordemoderen - hun var vant til at klare vanskelige situationer.

Turen til Jylland var ikke uden dramatik for min kone. Ambulancen blev stoppet nogle gange af tyskerne, bl.a. ved Lillebæltsbroen, hvor alt blev gennemført; men de havde jo papirerne i orden.

Det har nok ikke været nogen behagelig tur for min kone. Hendes egen situation har ikke været let, og dertil kom, at hun ikke vidste noget om, hvad jeg skulle i gang med og hele den usikre fremtid. Hvornår kunne vi mødes igen?

Mandag den 12/2 1945 hørte hun over den engelske radio, hvad jeg havde været med til; men ikke noget om enkelthederne, hvordan det var gået? og hvor jeg befandt mig?

Jeg tænkte vist ikke ikke over, hvilke krav jeg stillede til hende.

Efter at jeg havde taget afsked med jordemoderen, og pålagt hende at gå stille med dørene i de kommende dage, kørte jeg tilbage til Nyborg.

Jeg tror heller ikke, at der kom noget ud fra jordemoderboligheden om, hvad der var foregået. Nogle af jordemoderens naboer var efter episoden i Nyborg forargede over, at jeg bare havde ladet min kone i stikken hos jordemoderen, - også lige efter fødslen - de anede ikke, at hun var flyttet.

Jeg havde givet Åge Carlsen og Svend Holm besked på, at de skulle blive hjemme den pågældende dag, jeg ville ikke risikere, at de skulle blive indblandet i noget, hvis de tilfældigt skulle komme forbi statsfængslet, når befrielsen af fangerne var i gang.

Jeg har senere fået at vide, at de sad hjemme hele dagen og ventede på, at jeg skulle komme med et job til dem i løbet af dagen.

Hvordan jeg fik dagen til at gå, står i dag noget uklart for mig; men såvidt jeg husker, var det nogenlunde sådan:

Jeg var først inde på statsfængslet for at ordne forskellige ting og jeg har nok gennemgået planerne med mig selv endnu en gang.

Som sædvanlig spiste jeg til middag på pensionatet og sludrede lidt med de øvrige gæster.

En revisor og en maskinarbejder, som jeg spiste sammen med, foreslog at vi skulle gå om på Østervemb (en restauration) og rafle om en bajer, der gik et par timer med det.

Jeg var nok med til at rafle; men mine tanker var andre steder, jeg tænkte nok mere på, hvordan det var gået min kone og vores lille nyfødte og jeg tænkte nok også en del på den forestående aktion.

Sidst på eftermiddagen - mellem kl.16 og 17 - gik jeg om til Bøjdenvej vest for statsfængslet, hvor der umiddelbart efter kom en benzindrevet personbil (et usædvanligt syn på den tid) og to personer, som jeg forøvrigt ikke kendte, stod ud og gav sig til kende overfor mig, hvordan husker jeg ikke; men det har sikkert været med et eller andet kodeord.

De fulgte med mig om til fængslets hovedport, hvor fængselsbetjent Madsen havde vagten foran porten. Han tog ingen særlig notits af os; men hilste bare på mig. Inde i porten havde portner Clausen - en ældre herre, vel lidt over de 60 - og fængselsbetjent Nielsen vagten, Nielsen som åbnede porten for os kiggede meget interesseret på mine gæster, som om han ikke var helt tilfreds med mine bekendtskaber.

Vi fortsatte op på mit værelse over portnerlogen og jeg benyttede lejligheden til at gennemgå planen med dem. Der var endnu ca. 10 minutter til vi skulle starte aktionen; men inden der var gået 5 minutter bankede portner Clausen på vandrøren op til mig, hvilket betød at han ville have fat i mig.

Med bange anelser sprang jeg ned af trappen til portnerlogen, hvor Clausen og Nielsen fortalte i munden på hinanden, at to skumle personer havde afvæbnet Madsen udenfor porten (5 minutter for tidligt). Nielsen havde forsøgt at få Clausen til at trykke på alarmknappen til en klokke inde i fængslet; men han havde afvist det med en bemærkning om, at når jeg var hjemme måtte det blive min sag at finde ud af hvad der skulle gøres. Det var meget heldigt for os, at Clausen stolede på mig, hvis han havde trykket på knappen, var alle fangerne øjeblikkelig blevet lukket ind i deres celler og vores aktion var gået i vasken.

Da vi forberedte planen, havde vi talt om at afbryde alarmklokken, men vi var bange for, at det skulle vække for megen opsigt, hvis det blev opdaget.

Jeg bad Clausen og Nielsen om at forholde sig rolige og sagde til dem, at jeg nok skulle tage mig af sagen, men at jeg lige ville hente min pistol oppe på værelset.

Jeg hentede nu mine to medhjælpere og undervejs ned igen, fortalte jeg dem, hvad der var sket, heldigvis fattede de hurtigt situationen og med det samme da vi kom ind i portnerlogen afvæbnede de Clausen og Nielsen.

Clausen forsøgte at gøre modstand, han greb efter en pistol i en af skrivebordsskufferne og en af mine medhjælpere måtte derfor give ham et slag på kæben, det var ikke særligt hårdt; men nok til at Clausen faldt om på gulvet. Det var det eneste uheld - med følger - vi havde under aktionen, men det var kedeligt nok at det skulle ske.

Jeg tog nøglerne fra Nielsen og låste yderporten op, og samtidig med at jeg lukkede Madsen og de to sidst ankomne medhjælpere ind skældte jeg dem huden fuld, fordi de var kommet for tidligt og havde været lige ved at ødelægge planen.

Portneren og de to betjente blev lukket ind i nøglerummet, og alt så igen nogenlunde fredeligt ud i porten.

For at komme ind i fængslet skulle jeg have gitterporten åbnet, og det kunne kun ske indefra.

Fængselsbetjent Ejby, der havde gitterportsvagten, opholdt sig på terrænet mellem porten og selve fængselsbygningen. Jeg kaldte ham hen til porten og bad ham åbne den, da han havde gjort det, tog jeg i al fredelighed nøglerne og pistolen fra ham og lukkede ham over i nøglerummet til de andre, hvor Nielsen højlydt gjorde vrøvl over, det der var overgået ham, mine medhjælpere måtte dæmpe ham lidt; men han forstod deres sprog, så det var ikke nødvendigt at foretage yderligere. En af mine medhjælpere overtog nu nøglerne til porten og jeg gik ind på fængselsområdet. Ved vestmuren (ringmuren) havde fængselsbetjent Amby vagten, han lignede en, der havde fattet at noget var galt og kom straks løbende over til mig, jeg afvæbnede ham og bad ham gå over i nøglerummet til de tre andre. Han var meget utilfreds med mig den dag, - jeg har ikke set ham siden.

Jeg låste mig ind i kontor-fløjen i sdr. fløj og videre ind i fængslet for at se om alt var klar.

På gangen i sdr. fløjs stueetage stod der 17 fanger med ansigtet mod væggen og ventede på at komme til fremstilling (et fængselsudtryk) hos viceinspektøren.

Da jeg gik gennem fløjen kiggede de alle over skulderen efter mig. De anede nok at noget var i gære; men de var ikke underrettet på forhånd.

Jeg kendte ingen af disse fanger, da jeg normalt ikke havde noget at gøre med dem, hvorimod nogen af dem sikkert vidste hvem jeg var, og hvad jeg beskæftigede mig med på fængslet.

Jeg spurgte fungerende overbetjent Laurits Olesen, der forestod fremstillingen, om viceinspektøren var tilstede, hvilket han bekræftede, og han lod mig samtidig forstå, at jeg under ingen omstændigheder kunne komme til at tale med viceinspektøren nu, da han, som jeg kunne se, havde en meget vigtig fremstilling.

- Normalt kunne man den gang ikke uden videre gå ind til inspektøren eller viceinspektøren; men man måtte først henvende sig på inspektionskontoret.

Udenfor viceinspektørens dør stod der en fange - med ansigtet mod væggen - og ventede på at komme ind. Jeg bankede på døren ind til viceinspektørens dør og konstaterede, at der stod to fanger inde på kontoret, hvorefter jeg kort meddelte, at vi startede nu.

På vej tilbage til portbygningen mødte jeg fængselsbetjent Eriksen ude på trappen sammen med en fremmed herre, som havde været inde og besøge en fange. Eriksen kiggede sig forundret omkring, og spurgte mig om jeg vidste hvor gitterportsvagten var henne. Som svar viste jeg ham min pistol, samtidig med at jeg pegede over mod porten, han fattede ikke situationen straks; men skubbede i al venskabelighed til min pistol og bad mig lade være med det pjat, da han så fremmede mennesker i porten gik det op for ham, at det var alvor. Både Eriksen og den besøgende måtte over i nøglerummet, hvor der efterhånden begyndte at blive fyldt op.

Jeg tog mine to medhjælpere (de først ankomne) med ind i fængslet. Da vi kom ind på kontorgangen, så jeg at viceinspektøren havde taget opstilling i den åbne branddør mellem sdr.fløj og kontorgangen, for at forhindre at denne dør skulle blive lukket, hvis nogen skulle ane uråd.

Vi fortsatte forbi viceinspektøren og overbetjent Laurits Olesen. Sidstnævnte så os slet ikke, han var så optaget af det viceinspektøren fortalte ham, hvilket også var tilsigtet.

Vi tog opstilling forskellige steder i fløjen og knappede vore overfrakker op så alle kunne se, at vi var bevåbnede med maskinpistoler.

Jeg bad personalet om at forholde sig rolige og gav samtidig ordre til de 17 fanger på gangen om at løbe ud i porten, alle døre stod åbne ud til det fri. Fangerne fattede hurtigt, at de skulle ud.

På gangen stod der også en kriminel fange - med ansigtet mod væggen -, han ventede på at komme på toilettet. Han kiggede et par gange på de andre, som løb ud, hvorefter han satte efter dem; men han kom ikke så langt, han løb ind i min pistol og gled på det bonede gulv og satte sig på enden.

Her viste det sig, at der nok var flere funktionærer på fængslet man kunne stole på, end jeg havde regnet med. Fungerende inspektionsbetjent Hansen (senere Homark KF), der havde vagten i stuen, så straks situationen og sagde til mig: "Stik bare af, ham skal vi nok tage os af".

Aftenen forinden havde jeg besøgt min kone ude hos jordemoderen i Vindinge; men på grund af hele situationen var jeg der kun ganske kort tid, og jeg besøgte derefter ovennævnte Hansen og hans kone. Det var lidt underligt at sidde og drikke kaffe sammen med dem om aftenen og vide, at næste dag kunne vi komme til at stå som modstandere. Jeg vidste ikke ret meget om Hansen, kun at han var gammel sergent og hans kone var sønderjyde.

Jeg forlod sdr.fløj med besked til de tilstedeværende om at forholde sig rolige i den næste halve time.

For en sikkerheds skyld låste jeg branddøren mellem sdr.fløj og kontorgangen og lod nøglen sidde på tværs i nøglehullet.

I mellembygningen mellem sdr.fløj og midterfløjen var der i den ene side indrettet overbetjentkontor og på den modsatte side havde den vagtfrie del af vagtstyrken lokale. Da aktionen fandt sted opholdt der sig 5-6 betjente der, men heldigvis var der ingen af dem, der opdagede hvad der skete inde i sdr.fløj.

Jeg skyndte mig ud i porten, hvor jeg delte de 20 fanger op i 4 hold, med en af mine medhjælpere som leder af hver sin gruppe. Hovedporten blev åbnet og alle løb alle bag om maskinmesterboligen og ud til landevejen, hvor der holdt benzindrevne biler parate. Her fik hver fange udleveret en overfrakke og enkelte fik også en hat.

Bilerne startede og fulgtes ad til Vindinge, hvor de to og to ad hver sin vej kørte til Odense.

Jeg har aldrig set nogen af de 20 fanger siden; men kun fået en hilsen fra en af dem gennem Rafael og senere har jeg talt med en anden af dem, han er nu ansat ved den frie kriminalforsorg i Holbæk.

Da det var søndag og godt vejr, var der mange mennesker ude at spadsere og mange stoppede op for at se det mærkværdige optrin, da 25 mennesker løb ud af fængslets port og kørte bort i benzindrevne biler. Der var dog ingen af tilskuerne der greb ind, det hele gik jo meget hurtigt, og der var nok heller ingen der skulle have ørerne i maskinen.

Rafael har senere fortalt mig, hvilket dilemma han kom i, - da alle fangerne og deltagerne i aktionen var borte stod han alene tilbage sammen med det personale, som vi kort forinden havde afvæbnet. Han havde dog ingen problemer med personalet, som bortset fra en enkelt tog det hele meget fornuftigt. Hans problem var, at den bil der skulle hente ham og køre ham til Refsøre på Sydfyn - hvorefter han skulle med en fiskekutter til Sjælland og senere til Sverige, - var blevet forsinket på grund af startvanskeligheder. Dertil kom at aktionen var startet for tidlig og også forløbet lidt hurtigere end vi havde regnet med.

Da han havde ventet i ca. 10 min. - som følte som flere timer - bestemte han sig for at gå ned til inspektør Kjær, for at fortælle ham hvad vi havde bedrevet, i det samme kom bilen, og Rafael kom også afsted.

Rafaels familie var forinden bragt i sikkerhed.

Rafael havde skrevet et brev til inspektør Kjær, hvori han redegjorde for hele aktionen og med vore underskrifter bekræftede vi, at det var os alene, der havde stået for aktionen, og at der ikke var andre på fængslet, der kendte til sagen. Dette brev fik betydning, da tyskerne kom og foretog afhøringer af personalet.

Inden jeg forlod fængslet, havde jeg givet portneren besked på, at ingen måtte røre telefonerne eller foretage sig noget ud af huset i den første halve time. Jeg havde - efter aftale - lånt viceinspektør Rafaels cykel, og efter at jeg havde fået min bagage anbragt på cyklen startede jeg mod Ullerslev.

2-300 m. fra fængslet passerede jeg Svend Holms bopæl, og inden for vinduet stod Stinne og Aage Carlsen og Fie og Svend Holm - det var sidste gang jeg så Svend. Jeg vinkede ind til dem, og de har senere fortalt, at de regnede med, at jeg skulle ud og besøge min kone i Vindinge.

De havde ganske vist undret sig over, at der kort forinden var kørt nogle biler forbi i stærk fart; men de havde ikke forbundet de to ting med hinanden.

Da jeg var kommet lidt udenfor byen, kom jeg i tanker om, at jeg på grund af at aktionen var startet for tidligt, havde glemt nogle ting oppe på mit værelse. Det drejede sig bl.a. om et brev til krigsministeriet, samt et par pistoler, som jeg havde taget fra til mig selv, da tyskerne besatte fængslet i september 1944.

I Lamdrup kørte jeg ind til vognmanden for at låne hans telefon, så jeg kunne ringe ind til statsfængslet.

De første gange jeg ringede op var der ingen der tog telefonen, jeg var let irriteret, - det er ubehageligt at stå alene i et ukendt område med mange mennesker i hovedet bl.a. den, at tyskerne kunne være ude efter mig nu - indtil det gik op for mig, at jeg jo selv havde forbudt portneren at røre telefonen den første halve time, tredje gang jeg ringede var tiden udløbet, og jeg hørte portner Clausens stemme. Jeg præsenterede mig vist ikke; men han var straks klar over, hvem der var i den anden ende af ledningen. Da jeg havde forklaret ham, hvad det drejede sig om, fik han fat i vagtkommandør Erik Christensen - nu inspektør i Horserød - der lovede, at han nok skulle klare det for mig. Han sendte også brevene, og pistolerne hentede jeg hos ham 14 dage senere, da jeg illegalt opholdt mig i Nyborg.

Under dette ophold fik vi en dag at vide, at tyskerne var i gang med en razzia i Nyborg, og jeg valgte derfor at forlade byen.

Da jeg kørte ud af byen ved seks-tiden om morgenen - der var vejspærringer om natten - mødte jeg flere betjente, som havde været på nattevagt på fængslet. De troede vist ikke deres egne øjne, da de så mig komme cyklende op ad Vindingevej, der var rygter der fortalte, at jeg var taget til Sverige. Næste morgen var der razzia i Nyborg, og de tog flere modstandsfolk, bl.a. Svend og Åge.

En af mine bekendte - som selv var arresteret i nogle timer - har senere fortalt mig, at han havde set tyskernes anholdelsesliste, hvor mit navn stod på.

Efter telefonsamtalen fortsatte jeg min kørsel mod Ullerslev station, her skulle jeg møde en mand med spadserestok, ham skulle jeg spørge, om jeg kunne låne en tændstik, og hvis det var den rigtige mand skulle han svare, at jeg kunne få hele æsken.

Jeg havde ikke ventet ret længe inden der kom en herre med stok. Jeg kontaktede ham; men hans svar var ikke rigtig. Det var noget af en flad fornemmelse. Jeg havde min pibe i lommen men ingen tobak, så jeg måtte betle mig til en stopper hos manden, med en bemærkning om at jeg havde glemt min tobak. Jeg fik stoppet min pibe med ægte fynsk tobak, jeg fik også ild; men den gik hurtig ud, og jeg fik aldrig røget resten, for umiddelbart efter dukkede der en anden mand op. Han var på cykel og havde en stok tværs over styret. Ham behøvede jeg ikke at spørge om tændstikker, for 3 aftener i forvejen havde vi begge deltaget i en våbenmodtagelse ved Hellerup på Fyn, så vi kendte jo lidt til hinanden.

Det var Svend - fotograf i Ullerslev - han havde forretning sammen med sin far. Svend blev forøvrigt kaldt "Flyveren", fordi han havde været menig ved flyvetropperne. Vi arbejdede meget sammen resten af krigen og oplevede mange alvorlige episoder sammen; men vi kom da ud af det med skindet på næsen.

Flyveren sørgede for at jeg blev indkvarteret på en gård i Ullerslev. Familien på gården bestod af mand og kone og to døtre, samt en karl. De havde tidligere haft en politibetjent boende et stykke tid, han var gået under jorden, den 19/9 1944.

De var ikke klar over, hvorfor jeg skulle holde mig skjult, det blev de næste dag, da hørte radion fra England, og de var herefter ikke så begejstrede for at have mig boende; men det var måske også for tæt på de steder, hvor der skete noget.

Efter 8 dages forløb cyklede jeg - med tilladelse - til Odense, (stadig på viceinspektørens cykel, der næsten var slidt op da krigen var fobi), hvor jeg tog med toget til Skanderborg for at besøge min kone og se vores lille pige.

På banegården i Odense, hvor jeg sad og ventede på at toget skulle køre, så jeg en politibetjent fra Nyborg stå ude på den anden perron. Jeg rullede vinduet ned og råbte til ham; men da han så at det var mig vendte han ryggen til mig, han var bange for at nogen skulle se, at vi kendte hinanden. Han var kort tid forinden, efter opfordring fra byledelsen i Nyborg, optaget i min gruppe; men han havde endnu kun været med til et par instruktionsaftener, hvor jeg bl.a. havde instrueret i brugen af det amerikanske maskingevær og beg-ge gange hos Svend Holm.

Han blev senere arresteret af tyskerne sammen med Åge Carlsen, Svend Holm og Wrå-Nielsen fra min gruppe.

Han var ikke klar over, at jeg var gruppeleder; men troede, at jeg var instruk-tør for flere grupper og at det var Svend der var gruppeleder, hvilket han ef-ter arrestationen meddelte tyskerne for ikke selv at blive udsat for tortur af tyskerne.

Svend blev kort tid efter torteret voldsomt af tyskerne ude på Husmandsskolen i Odense. Tyskerne havde jo fået opgivet, at Svend var gruppeleder og når han var det, måtte han også vide noget om, hvor vi gemte vore våben; men det var kun mig fra gruppen, der vidste noget om det.

De arresterede blev flyttet til Frøslev og Svend blev efter et par dages forløb indlagt på landshospitalet i Sønderborg, hvor han døde.

Efter den 5.maj 1945 fandt man Svends lig gravet ned på skydebanen i Sønderborg sammen med tre andre modstandsfolk.

Der blev naturligvis glæde, da jeg kom hjem til min lille familie; men den var iblandet lidt malurt, - jeg skulle jo tilbage til Fyn igen, jeg havde kun tre dage hjemme.

Da jeg kom tilbage til gården i Ullerslev, mødte flyveren op med besked om, at jeg skulle stille hos en arbejdsmand oppe i byen samme aften.

Familien på gården skulle alle i byen den aften, så jeg fortalte dem, at jeg hellere ville i seng, da jeg var træt efter rejsen; men så snart de var ude af gården gik jeg også.

En kurer var sendt fra Nyborg og ud til os med besked om, at vi skulle tage os af et tysk troppetog - bestemt for Østfronten.

Kurieren var Anders, - fuldblods kommunist, forøvrigt den første jeg mødte af slagsen. Hans kone var blevet arresteret af tyskerne og sendt til en koncentrationslejr i Tyskland.

Vi snakkede iøvrigt aldrig politik, det kom først efter den 5.maj 1945.

Vi var fire mand om opgaven, og vi lavede i fællesskab en plan over, hvordan vi skulle udføre ordren.

Madsen, der var lokalkendt, blev placeret ved en viadukt, for at han derfra kunne signalere til os, der var længere ude på banelinien, når det rigtige tog kom.

På grund af at vi tidligere havde forøvet sabotage på banelinien, var der tyske vagtposter på linien, hvilket i nogen grad vanskeliggjorde vores "arbejde".

Ved en gård, hvis have stødte op til banelinien, kravlede vi frem langs have-gærdet for at anbringe sprængladningerne på sporene.

Efter at vi havde anbragt sprængstoffet således, at sprængningen først ville ske når lokomotivet og den forreste vogn havde passeret, satte vi os til at vente på signalet fra Madsen.

Vi måtte vente længe, og var ved at tro, at det blev en forbier; men så kom signalet fra Madsen og vi satte "signalet" på sporet og trak os 150-200 m. væk fra banelinien. Lokomotivet passerede det sted hvor sprængstoffet var anbragt og jeg troede bestemt, at der var sket en fejl; men inden jeg havde sagt noget til de andre om min tvivl kom braget.

Man kan ikke forklare hvad der sker inden i een, når man overværer den slags.

Et par vogne væltede og nogle løb af sporet under et vældigt spektakel og vi hørte tyskerne råbe og skrigende uden lige. Nogle tyskere sprang ud af toget og skød deres våben af op i luften og derefter følte det som om stilheden sanked sig over stedet; men det var nok på baggrund af den larm der lige havde lydt.

Vi gjorde klar til at forlade stedet. Da jeg sprang på cyklen tabte jeg min pistol ud af lommen, så jeg måtte af igen for at samle den op, - jeg kan godt skynde mig når det skal være.

Hele aftenen havde vi ikke set de tyske vagtposter på banelinien; men næste aften var de der igen i stort tal.

Uheldigvis medførte vores aktion, at tyskerne skød en mand fra Ullerslev den næste dag. Han kom cyklende på en sti langs banelinien. De tyske soldater råbte ham an; men han reagerede ikke på deres tilråb, - og de råbte kun en gang.

Banelinien ved Ullerslev løber parallelt med landevejen Nyborg - Odense i en afstand af 4-600 m., og ca. 150 m. på den anden side af landevejen og vel ca. 1 km. fra det sted hvor vi væltede toget boede jeg.

Næste morgen, da vi sad ved morgenbordet, fortalte gårdejereren hvad der var sket om natten.

Ifølge hans version havde 14-15 modstandsfolk væltet et tysk troppetog og været i ildkamp med tyskernes vagtposter og at der var tab på begge sider og desuden skete der store ødelæggelser. Jeg kunne jo ikke så godt dementere; men måtte tie.

Senere på morgenstunden da jeg var i færd med at muge ud i kostalden, kom gårdejereren igen og snakkede om den natlige aktion. Jeg er ikke klar over, om han havde fattet mistanke; men han gav udtryk for, at han syntes, at det var for farligt for mig at bo så tæt ved de steder, hvor der skete så alvorlige ting.

Jeg tror bestemt, at han tænkte mere på den risiko jeg løb, end den han udsatte sig selv og sin familie for, ved at huse mig.

Jeg tror ikke, at jeg fik sagt rigtig tak til alle de mennesker, der hjalp mig (os). Det var jo sådan set en større risiko for dem end for mig, jeg havde jo da muligheden for at flygte.

Op ad formiddagen, da vi var i færd med at køre møg ud på marken - jeg læssede hjemme i møddingen, karlen kørte og gårdejereren spredte møget på marken - kom han styrtende hjem med moggreben slæbende efter sig og fortalte, at tyskerne havde omringet gården.

Jeg sprang hurtig ned fra møddingen; men kom så i tanker om, at hvis tyskerne ville have fat i mig, så var de nok kommet direkte. Jeg bad derfor gårdejereren om at se efter hvordan tyskerne var placeret. Han kom tilbage og fortalte, at de var anbragt 2 og 2 tværs over markerne. Jeg var nu sikker på, at de bare holdt øvelse og herunder havde udstillet vedetposter.

Jeg kunne tage det forholdsvis roligt.

Jeg måtte nu love gårdejereren, at jeg samme aften skulle finde mig et andet logi.

Det blev hos arbejdsmand Madsen i Ullerslev og sammen med ham og andre fortsatte jeg modstandsarbejdet.

VERNER BIRKENHØJ
Fødselsnr. 13. 4. th.
9219 Aalborg SO
1912-11-19-58